

Apie regioninę ir tarptautinę integraciją

Profesorių, Latvijos mokslų akademijos tikrąjį narį
Benediktą Kalnačą kalbina Laura Laurušaitė

Benediktas Kalnačas (g. 1965) – autoritetinga latvių literatūros mokslo figūra, Baltijos dramos specialistas ir ilgametis Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto bičiulis, savo komparatyviniais tyrimais ir bendrabaltiškėmis nuostatomis prisidedantis prie Baltijos šalių mokslo erdvės kūrimo. Yra išleidęs 8 monografijas, sudaręs 7 mokslo leidinius, publikavęs daugiau nei 70 mokslo straipsnių. Gausiomis tarptautinėmis publikacijomis Kalnačas reprezentuoja latvių literatūrą užsienyje. Tarptautiškumo siekius liudija jo paskutinė monografija anglų k. *20th Century Baltic Drama: Postcolonial Narratives, Decolonial Options*. Profesorius yra Latvijos mokslų akademijos tikrasis narys (nuo 2005), 1999–2011 m. buvo Latvijos universiteto Literatūros, folkloro ir meno instituto direktorius.

Nepaisant įvairiakrypčių interesų (latvių išėivijos proza, šiuolaikinė latvių literatūra, vidinis kolonializmas), tyrimo centre išlieka drama – latvių dramos istorija ir teorija, Europos modernioji drama ir jos poveikis latvių literatūrai ir teatrui. Kalnačo darbai prisidėjo įvesdinant postkolonializmą į Latvijos metodologinę apyvertą.

Kalnačas vadovavo plataus masto projektams „Identiteto estetika: literatūra, folkloras ir menas – nacionalinio identiteto istoriniai ženklai ir šiandieniniai simboliai“ (2010–2014), „Kultūros kultūroje: ribos pasakojimų politika ir poetika“ (nuo 2013). 2012 m. kaip Fulbrighto stipendiatas stažavo Vašingtono universitete pas profesorę Violetą Kelertas.

Laura Laurušaitė: Jau kurį laiką Jūsų mokslinių interesų centre – Baltijos šalių dramos tyrimai, nuveiktą darbą neseniai apibendrinote monografija anglų kalba *20th Century Baltic Drama: Postcolonial Narratives, Decolonial Options* („XIX a. Baltijos drama: Postkolonijiniai naratyvai, dekolonijinės galimybės“). Kas paskatino domėtis šia tema?

Benedikts Kalnačs: Susidomėjimas teatru ir dramaturgija kilo dar mokyklos laikais ir ypač sustiprėjo 9-ojo dešimtmečio antrojoje pusėje, kai studijavau Latvijos universitete. Vienas esminių šio laikotarpio ženklų buvo milžiniškas literatūros ir meno poveikis visuomenės sąmonės tapsmui, o Latvijoje ir teatro lygis buvo tikrai aukštas. To meto aktoriai ir režisieriai išsiskyrė asmenybiška menininkų ir dvasinio gyvenimo kūrėjų laikysena, didelis dėmesys buvo skiriamas taisyklingai, švariai latvių kalbai scenoje. Tai darė milžinišką įtaką keliant tautos savimonę. Įkūnydamas žmonių santykius teatras visada leidžia išgyventi daug įvairių istorijų ir stebėti skirtingą gyvenimo patirtį. Visa tai įkvėpė ir žavėjo. Be to, universitete dirbo ryškus pedagogas Gunaras Byberis, kurio interesai aprėpė kaip tik šias temas. Džiaugiuosi, kad mano anuometinis susižavėjimas peraugo į mokslinį darbą, kuris iš pradžių telkėsi daugiausia į latvių dramaturgiją, o vėliau išsiplėtė ir į Baltijos konteksto skvarbimus. Domesys Baltijos kontekstu radosi pamažu, patiriant emocines mūsų vienybės akimirkas valstybės nepriklausomybės atgavimo metu, laipsniškai mezgantis profesiniams kontaktams ir tiesiogiai susipažįstant su šiandieninėmis Lietuva bei Estija.

L. L.: Kai Vilniaus knygų mugėje per knygos *Kas aš esu* sutiktuves buvęs Latvijos prezidentas Valdis Zatleras buvo paklaustas, koks, jo nuomone, yra latvių identitetas, jis atsakė: „Pažiūrėkite į mus patys.“ Kokios skirtybės tarp Baltijos šalių identitetų ryškėja tekstuose, žvelgiant į Baltijos šalių literatūras lyginamuoju aspektu?

B. K.: Panašumų ir skirčių kiekvienas ieškome ne tik tekstuose, bet ir savitarpio santykiuose. Jaučiausi pamalonintas, turėdamas galimybę plėtoti idėjas ir įgyvendinti sumanymus drauge su kitų Baltijos šalių kolegomis. Daug mokiausi, klausydamas konferencijų pranešimų ir susipažindamas su jų tyrimais, taip pat lankydamasis teatre bei skaitydamas lietuvių ir estų pjeses. Asmeniniai kontaktai ir jų formuojamos nuostatos veikia ir suvokimą, nors, aišku, lietuvių literatūros niekada neskaitysiu kaip tikras lietuvis. Pirmasis mano sąlytis su Lietuvos teatro menu įvyko dar studijų metais, kai Vilniaus dramos teatras į Rygą atvežė Justino Marcinkevičiaus dramatinę poemą *Mažvydas*; pagrindinio vaidmens atlikėjas Regimantas Adomaitis po to dalyvavo ir Dailės teatro sukurtame *Mindaugo* pastatyme, atliko pagrindinį vaidmenį kituose spektakliuose. Šie įspūdžiai labai įsirėžė ir neišblėso. Žinau, kad Lietuvoje dėl Marcinkevičiaus asmens ir literatūrinio palikimo vyksta karštos diskusijos; tyrime apie Baltijos dramą stengiausi šią situaciją interpretuo-

ti iš savo perspektyvos, turėdamas galvoje tiek sovietmečio, tiek išėivijos, tiek ir šiuolaikinį vertinimus. Bet man atrodo svarbu pažymėti, kad mes ne visada pakankamai įvertiname tą poveikį, kurį mūsų literatūros daro anapus tiesioginės kalbinės erdvės. Bent jau dėl Latvijos galiu paliudyti, kad Dainos Avuotinio išversta Marcinkevičiaus trilogija sukėlė didelį ir, man rodos, nacionalinės savimonės požiūriu labai reikšmingą atgarsį. Skaitydamas supratau, kad lietuviai tikrai didžiuojasi savo istorija – tai vėliau patvirtino ir mano asmeninė patirtis. Stiprų įspūdį tuo metu, kai klostėsi mano mokslinis tyrimas, paliko ir Lietuvos vardo tūkstantmečiui bei Žalgirio mūšio 600 metų jubiliejui skirtos parodos.

Dar studijų metais buvo populiarios išvykos į režisieriaus Eimunto Nekrošiaus spektaklius Vilniaus jaunimo teatre. Iš jų susidariau įspūdį, kad lietuviški teatro vaidinimai daug ekspresyvesni negu latviški, o tai vėliau pasitarnavo tiriant dramaturgiją. Žinoma, ir čia stebima didžiulė įvairovė, pavyzdžiui, Mariaus Ivaškevičiaus dramaturgiją galima interpretuoti taip skirtingai, kaip tai darė Rimas Tuminas, poetinio teatro priemonėmis sukūręs *Madagaskarą*, ir Oskaras Koršunovas, pjesei *Išvaymas* pasirinkęs žiauriojo teatro estetiką. Atrodo, kad lietuvių teatras žymiai anksčiau negu Latvijoje priėmė ir postmoderniojo, ir postdraminio teatro iššūkį, o absurdo teatro ženklų galima įžvelgti jau 7-ojo dešimtmečio antrosios pusės dramaturgijoje. Tokio ryškaus pavyzdžio kaip, tarkime, Kazio Sajos *Mamutų medžioklė*, latvių to meto kūryboje neturime; turime Gunaro Priedės pjese *Koepia grybai* apie partijos funkcionierius ir jų išduotus idealus, bet ji buvo uždrausta ir viešumoje pasirodė tik Atgimimo metais. Sajos pasiūlytas sprendimas yra ne tik ryškus ir metaforiškas, bet ir demaskuojantis socialinės realybės absurdą. Labai esminga ir Juozo Grušo pasiūlyta žmogaus koncepcija, kai pasitelkus istorinę tematiką sprendžiamas aktualus klausimas, kiek nedaug žmogus gali paveikti bendruosius raidos dėsningumus. Tai, žinoma, prieštaravo oficialiajai sovietinei ideologijai ir esmingai skyrėsi nuo herojiškųjų Marcinkevičiaus veikėjų. Galbūt šis lietuvių atvirumas įvairiai estetinei patirčiai, istorinės tiesos jautimas ir drąsa eksperimentuoti šį tą pasako ir apie identiteto skirtumus.

L. L.: Turbūt nesuklysiu sakydama, kad Latvijoje pradėjote diskusiją apie postkolonializmą, jo pritaikomumą mūsų šalių literatūrų situacijai. Ar šiuo atžvilgiu kokios nors įtakos turėjo ir pusmetis, praleistas stažuojantis pas Violetą Kelertą JAV?
B. K.: Postkolonializmas yra viena iš temų, puikiai pagrindžiančių, ką sakiau prieš tai. Visame Baltijos kontekste šią teorinę prieigą, kaip žinome, iš principo

pradėjo Violetos Kelertas sudaryta ir redaguota knyga apie Baltijos postkolonializmą. Ji publikuota 2006 m., dalyvaujant ir daugeliui baltų kilmės mokslininkų, kurie išsilavinimą įgijo Vakaruose. Latvijoje tuo metu tai dar buvo faktiškai neliesta teminė linkmė. Profesorė jau knygos įvade labai pagrįstai įvardija priežastis, kodėl Baltijos valstybėse tai nėra pati populiariausia prieiga. Tokį atmetimą lėmė ir ilgalaikis atribojimas nuo Vakarų mokslo erdvės, ir psichologiniai motyvai. Postkolonijinė kritika užgimė iš esmės kaip Vakarų metropolijų (ypač Anglijos) santykių su kolonijomis aiškinimas, ir potencialios paralelės su vadinamųjų „trečiųjų“ valstybių likimais nepasirodė itin priimtinos baltų savimonei. Mano nuomone, postkolonijinės kritikos adeptams kaip tik ir svarbu įsisąmoninti, kiek daug panašumų ir tarpusavyje artimų mechanizmų galima išvelgti net ir tariamai labai skirtinguose kontekstuose. Mano mąstymą šia linkme kreipė tikrai ne vien teorinės literatūros studijos, bet ir galimybė kaip Fulbrighto stipendiatui 2012 m. penkis mėnesius praleisti Vašingtono universitete Sietle. Skandinavistikos ir Baltijos studijų departamente turėjau galimybę klausytis Gunčio Šmidcheno ir kitų jų lektorių paskaitų. Žmogiškąja ir profesine prasme didžiausios paramos sulaukiau kaip tik iš profesorės Kelertas. Jos žinios, erudicija ir geranoriškas bei suinteresuotas požiūris buvo esminiai veiksniai, padėję geriau suvokti postkolonijinės kritikos teikiamas galimybes ir pritaikomumą Baltijos kontekstams, tuo pat metu, žinoma, neapeinant ir mūsų istorinės bei socialinės specifikos. Žinau, kad profesorė taip pat skatino ir įkvėpė daugelį lietuvių mokslininkų. Puiku ir tai, kad postkolonijinė kritika kaip disciplina šakojasi ir įdomiai plėtojasi Lietuvoje. Džiaugiuosi Jūsų knyga apie lietuvių ir latvių išėivijos romanus šiuo aspektu – tai novatoriškas tyrimas, kol kas, deja, nesulaukęs antrininko latvių literatūros moksle. Vertinga Jurio Ruozyčio knyga apžvelgia tik latvių išėivijos kūrybos pavyzdžius.

L. L.: Trumpam nukrypdoma nuo pagrindinės temos norėčiau paklausti apie Latvijos universiteto Literatūros, folkloro ir meno institutą, kuriam Jūs ilgą laiką vadovavote ir kuriame tebedirbate, – kokie klausimai yra jūsų kaip institucijos dėmesio centre? Juk postkolonijinė literatūros istorija yra tik viena iš daugelio tyrimo krypčių? Man susidarė įspūdis, kad pastaruoju metu institutas labai modernizavosi, jo kontingentas atjaunėjo ir bando į latvių literatūrą žvelgti europiniame bei tarptautiniame kontekste, kaip į dalį Baltijos ir visos Centrinės Europos literatūros.

B. K.: Trumpai tariant, institutas šiuo metu yra viena iš lyderiaujančių humanitarinių mokslų krypties tyrimo institucijų Latvijoje. Šią poziciją patvirtino ir neseniai vykęs mokslinių institucijų tarptautinis vertinimas. Instituto tyrėjai pas-taraisiais metais sulaukė pripažinimo ir visuomenės dėmesio įvairiose srityse – Arnoldo Kluotinio knyga apie Latvijos muzikos istoriją okupacijos laikotarpiu (Antrojo pasaulinio karo metais) įvertinta kaip vienas iš metų mokslo pasiekimų, taip pat ir Gunos Zeltinios tyrimas apie Williamo Shakespeare'o kūrybą pasaulio ir Baltijos teatro kontekste. Folkloristikai reikšmingas tyrimas yra kolektyvinė monografija *Latvijas folkloristika starpkaru periodā* („Latvių folkloristika tarpukariu“), kuri parodo, kaip folkloristika Latvijoje institucionalizavosi ir profesionaliai subrendo XX a. 3-uoju ir 4-uoju dešimtmečiais, laikotarpiu, kuris ligšioliniuose tyrimuose vis likdavo tarsi šešėlyje. Vienas šio proceso rezultatų buvo ir Latvių folkloro saugyklos įsteigimas 1924 m.; šiandien saugykla priklauso LU LFMI ir didžiuojasi savo vertinga kolekcija, jos tyrimais bei populiarinimu. Šiuo metu saugyklos kolegos suskaitmenintą medžiagą ne tik puikiai reprezentuoja duomenų bazėje *garamantas.lv*, bet ir sėkmingai įtraukė į folkloro tekstų šifravimą didelę visuomenės dalį, o tai akivaizdžiai prisideda prie procesų išjudinimo ir platesnio susidomėjimo. Tačiau ir šioje srityje svarbu pabrėžti tarptautinių tyrimų pobūdį. Vienas iš geriausių įsitraukimo į tarptautinę apykaitą liudijimų yra instituto direktorės Dacės Bulos monografija *Mūsdienu folkloristika. Paradigmas maiņa* („Šiuolaikinė folkloristika. Paradigmos kaita“). Tai sisteminis tyrimas, analizuojantis, kokie permainų procesai vyko tarptautinėje folkloristikoje XX a. antroje pusėje. Ir teatro, ir folkloro, ir literatūros mokslui labai svarbu įsitraukti į tarptautines mokslo organizacijas bei tinklus, aktyviai bendradarbiaujame su Baltijos regiono, Centrinės Europos, Skandinavijos ir platesniu mastu – Vakarų Europos šalimis.

Artimiausiai ateičiai numatėme keletą tyrimo prioritetų. Vienas jų yra latvių raštijos procesų analizė regioniniame kontekste, parodant, kaip glaudžiai mūsų kultūros paralelinėmis tendencijomis buvo istoriškai susiję su kitomis literatūromis ir kultūromis. Vienas tokio tyrimo pavyzdžių yra Paulo Daijos monografija *Apgaismība un kultūrpārnesē. Latviešu laicīgās literatūras tapšana* („Apšvieta ir kultūros pernešimas. Latvių pasaulietinės literatūros formavimasis“), mūsų raštijos tendencijas XVIII a. antrojoje pusėje ir XIX a. siejanti su tautos apšviestos literatūra Vokietijoje. Knygos analizės objektas – literatūra, kurios adresatas buvo žemdirbių sluoksnis; o Latvijoje tai tuo metu reiškė, kad, susirūpinus žemdirbių išsilavinimu, dėmesio centre pirmą kartą atsidūrė latviai, kurie šį sluoksnį

ir sudarė. Šiuo laikotarpiu besiformuojanti pasaulietinė literatūra dažnai buvo praktinių patarimų literatūra, pavyzdžiui, žemdirbystės ar medicinos klausimais, tos pačios žemdirbių išsilavinimo temos didaktinėmis formomis išskildavo ir beletristikoje. Įdomu stebėti, kaip skiriasi vienos ir tos pačios temos interpretacija vokiečių ir latvių tautų apšvietoje, nes socialiniai kontekstai visgi skyrėsi esmingai; taip pat ir tai, kaip iš šio pragmatiškai orientuoto tekstų pasaulio toliau sprogs ir vystosi nacionalinio atgimimo idėjos. Dajos tyrimas yra labai sėkmingas startas, pradėjęs naują tyrimų seriją, skirtą latvių literatūros istorijai. Jau artimiausiu metu serija pasipildys kitais darbais, visų pirma, Maros Grudulės atlikta unikalia XVI ir XVII a. latviškai rašytos poezijos analize.

Antroji prioritentinė kryptis susijusi su sovietmečio, diasporos ir šiuolaikinės literatūros tyrimais. Žinau, kad Lietuvoje sovietmečio analizė ir dokumentacija yra sėkmingai ir analitiškai išplėtotos publikuojant mokslinius tyrimus, dokumentus, atsiminimus ir dienoraščius. Latvijoje ši kryptis irgi yra pradėta, aktyviai tiriami archyvai, susiję, pavyzdžiui, su Latvijos rašytojų sąjungos veikla, reikšmingiausiais literatūriniais leidiniais. Novatoriškiausias šio pobūdžio tyrimas šiuo metu yra didelio susidomėjimo sulaukusi Evos Eglajos-Kristsonės monografija *Dzelszgriezēji. Latvijas un Rietumu trimdas rakstnieku kontakti* („Geležies pjovėjai. Latvijos ir Vakarų išeivijos rašytojų kontaktai“), kurioje apžvelgiami kultūros ryšiai vadinamuoju geležinės uždangos periodu. Darbas gavo Literatūros metų apdovanojimą kaip vienas iš reikšmingiausių įvykių latvių literatūros moksle. Kristsonė originaliai žvelgia į tuos veiksnius, kurie darė įtaką latvių literatūrai ir Latvijos bei išeivijos bendruomenėms Šaltojo karo aplinkybėmis, kai visi kontaktai su Vakarais, viena vertus, buvo griežtai reglamentuojami, o kita vertus, leido įžvelgti ne tik įtrūkius tariamai neperregimame sovietinio režimo mūre, bet nepaisant geležinės uždangos – ir žmonių asmenybes. Reikšmingas tyrimas apie išeivijos kultūros asmenybes yra Anitos Ruožkálnės monografija apie poetę Astridę Ivaską, kuri drauge su vyru, estų poetu ir literatūrologu Ivaru Ivasku, Vakaruose daug nuveikė baltų bendrystės labui. Apie išeivijos bendruomenėse vykstančius procesus kelias knygas yra parašiusi Inguna Daukstė-Silaspruogė. Visų tyrimų kontekste esminiai yra šiuolaikiškos metodologijos klausimai. Taip pat svarstome apie literatūros duomenų bazių ir skaitmeninių resursų plėtrą. Šioje srityje – kuriant rašytojų gyvenimo ir darbo enciklopedijas, latvių romanų, poezijos ir dramos rodykles – jau yra sukaupta daugybė medžiagos, kurią būtina viešinti elektroniniu formatu, pasitelkus šiuolaikiškus paieškos įrankius.

L. L.: Užsiminėte apie šiuolaikinės metodologijos klausimus kaip vieną iš prioritetinių instituto veiklos krypčių. Kokie dar literatūros analizės metodai šiuo metu madingi Latvijoje? Ar latvių literatūrologams pavyksta įsisavinti užsienio teorinę patirtį?

B. K.: Man atrodo, Latvijos literatūros moksle šiuo metu galima kalbėti apie du paralelius ir reikšmingus tikslus. Pirma, vis dar aktuali būtinybė kuo tikslingiau ir kuo platesniu spektru perprasti tą teorinę patirtį, kuri Vakarų moksle susikaupė per visą XX a., o ypač antroje jo pusėje. Tam skirta instituto mokslininkų parengta knyga *Mūsdienų literatūros teorijos* („Šiuolaikinės literatūros teorijos“), kuri apžvelgia tradiciškai svarbias literatūros ir kultūros tyrimų metodologijas bei šiandienines. Knyga įdomi tuo, kad joje latvių mokslininkai ne tik aptaria atskiras teorines prieigas, bet ir pateikia latvių literatūros teksto interpretacijas pagal kiekvieną iš aptartų metodų. Taip akivaizdžiai parodytos galimybės, kurias suteikia konkreti metodologija, be to, skirtingai nei šio tipo antologijose užsienio kalbomis, analizės centre atsiduria skaitytojams daug geriau pažįstami latvių autorių kūriniai. Geresniam teorijos suvokimui pasitarnauja ir instituto kolegų inicijuota vertimų serija, kurioje jau išėjo Roland'o Barthes'o, Judithos Butler, Peterio Burke, Gayatri Chakravorty Spivak, Terry'io Eagletono darbai. Vertėjai beveik be išimties yra arba instituto kolegos, arba su mumis bendradarbiaujantys kitų Latvijos institucijų literatūrologai. Visos šios serijos knygos turi labai didelį pasisekimą, o iš aukštosiose mokyklose parašomų studentų mokslinių darbų akivaizdu, kad jos iškart atsiranda literatūros sąrašuose. Aišku, metodologinių šaltinių poreikis vis dar lieka aktualus. Tarkime, studijuojant postkolonializmą būtų pravartu turėti fundamentalų Edwardo Saido veikalą *Orientalizmas* latvių kalba ir daugelį kitų pamatinių knygų.

Antroji mūsų veiklos kryptis yra kultūros procesų bei literatūros tekstų interpretacija taikant konkrečias metodologines prieigas. Pastaruoju metu suaktyvėjo lyčių studijos, kurių analizei skirtas kasmetinis mokslo straipsnių rinkinys *Dzimtes konstruėjama* („Lyties konstravimas“), taip pat naratologija, tačiau plėtos galimybės šiuose baruose dar labai didelės.

L. L.: Ar Baltijos šalių mokslininkų ryšiai, Jūsų nuomone, yra pakankami? 2017 m. numatyta tradicinė 11-toji Baltijos atminties (Baltic memory) konferencija, kuri šį kartą vyks Vilniuje. Kokie dar būtų potencialūs projektai, bendradaravimo galimybės ar tarpliteratūriniai kontaktai Baltijos regione?

B. K.: Visų pirma norėčiau pabrėžti, kad labai džiaugiuosi numatoma Baltijos šalių mokslininkų konferencija Vilniuje, kurią išties galima laikyti literatūros institutų

ir centrų stabiliai įtvirtintos tradicijos tąsa, o jos poreikį neabejotinai liudija visų mūsų suinteresuotumas. Iki šiol gerai atsimenu pačią pirmąją konferenciją atgavus nepriklausomybę, kuri 1995 m. vyko Rygoje. Tai buvo emocinis ir sykiu simbolinis suėjimas draugėn po to, kai 10-ojo dešimtmečio pradžioje kontaktai iš esmės buvo apmirę. Kaip šiandien atsimenu, sėdžiu salėje, kurioje jau buvo latviai ir lietuviai, šiek tiek pavėlavusi atvyksta estų delegacija, ir visos trys Baltijos šalys esame kartu. Tais laikais konferencijų rengimas buvo vyresniosios kartos literatūrologų rankose, o jie naudojosi ankstesniais kontaktais. Iš Latvijos pusės aktyvi buvo Vera Vaverė, ilgus metus dirbusi lyginamojo literatūros mokslo lauke, tuometinis instituto direktorius Viktoras Hausmanis. Šios konferencijos suteikė galimybę pažinti nuostabių kolegas, jose dar spėjo sudalyvauti iškilus lietuvių literatūros mokslo meistras Vytautas Kubilius, kiti kontaktai su lietuvių kolegomis irgi visada buvo širdingi ir įkvepiantys. Aš pats pirmą kartą skaičiau pranešimą trečiojoje konferencijoje, kuri 1999 m. vyko Taline. Ten turėjau progą susipažinti su Under ir Tuglas literatūros centro tuometiniu direktoriumi Janu Undusku, su kuriuo irgi daugelį metų palaikėme glaudžius ryšius. Baltijos atminties koncepcija kaip šios konferencijos raktinis žodis atsirado ne iškart, ji atėjo jau vėliau, o šios talpios idėjos autorė yra estų literatūros mokslininkė Anneli Mihkelev. Džiugu, kad konferencijas vėlesniais metais lydėjo straipsnių rinkiniai, kurių vieninga tematika tam tikra prasme juos leidžia laikyti kolektyvinėmis monografijomis. Šią bendradarbiavimo kryptį tikrai būtų galima tęsti ir plėtoti, tikslingai orientuojant tyrimus į Baltijos literatūrų paraleles pagal šiuo metu kiekvienos atskiros kultūros esamą tyrimų bazę. Man atrodo, visas ligšiolinis bendradarbiavimas iš esmės steigėsi ir rutuliojosi kaip tik iš bendrai organizuojamų konferencijų. Jose gimė ir enciklopedijos *300 Baltic Writers* („300 Baltijos rašytojų“) idėja, ir mintis, kad reikėtų ieškoti naujų publikavimosi formatų. Naujausios, 2014 m. Rygoje organizuotos, konferencijos medžiaga sugulė į du Tartu universiteto mokslo žurnalo *Interlitteraria* numerius, kuriuos redagavome kartu su Paulu Daija ir Eva Eglaja-Kristšone. Man atrodo perspektyvu skelbti publikacijas tarptautiniu mastu pripažintoje mokslinėje periodikoje. Latvijoje išleista knyga apie latvių, estų ir lietuvių literatūros ir kultūros kontaktus; įsteigta leidinių serija, skirta Baltijos literatūroms. Šiek tiek ankstėliau, 2006 m., bendradarbiaujant su Oslo universiteto Ibseno studijų centru, sudarytas mokslinių straipsnių rinkinys apie Henriko Ibseno kūrybos recepciją Baltijos šalyse ir Lenkijoje, kuris išleistas Oslo universiteto leidykloje. Savo tyrimus matau kaip į šį procesą glaudžiai integruotą segmentą. Labai svarbi Baltijos tyrėjų bendro mokslinio darbo tąsa yra Epp Annus sudarytas,

postkolonijinės kritikos teorijai ir praktikai Baltijos kontekste skirtas žurnalo *Journal of Baltic Studies* specialus numeris, išleistas 2016 m. pradžioje. Šiuo metu su Baltijos valstybių kolegomis bendradarbiaujame ir tiriamuosiuose tinkluose, skirtuose konkrečiai problematikai. Dabartiniame etape tai daugiau individualūs ryšiai. Tačiau visai tikėtina, kad pamažu bręsta naujas bendradarbiavimo etapas, kurį būtų galima pastatyti ant prieš tai minėto sovietmečio archyvų medžiagos postamento arba kokio kito teminio pagrindo. Labai tikiuosi įvairių iniciatyvų šia kryptimi.

L. L.: Tarptautinis ir regioninis mokslininkų bendradarbiavimas, žinoma, yra vertingas, bet pastaraisiais metais Lietuvos mokslo politikoje vis aktualesni tampa reikalavimai kuo daugiau publikuoti anglų kalba, pageidautina, užsienio mokslo žurnaluose. Ar tokie aukšti tarptautiškumo kriterijai nekelia grėsmės tautinių ir regioninių literatūrų tyrimams? Ar Latvijoje irgi egzistuoja dalijimas į „artimąjį užsienį“, kuris vertinamas prasčiau, ir į „tolimąjį užsienį“, kuris pozicionuojamas kaip mokslininkų siekiamybė?

B. K.: Latvijoje reikalavimai, kad tyrimai būtų publikuojami tarptautiškai pripažintuose leidiniuose, tikrai labai akivaizdūs. Manau, kad iš esmės tai teisinga politika, nors visada būtina išlaikyti pusiausvyrą tarp to, ką adresuojame gimtakalbiams skaitytojams (kurie latvių ar lietuvių literatūros kūrinius supras geriau už bet ką kitą), ir to, ką apie savo kultūrą, šalį, tautą norime pasakyti svetur. Įsitraukti į tokią mąstymo erdvę, kur galioja kitokie, neretai daug aukštesni moksliniai reikalavimai, neabejotinai vertinga profesinio augimo požiūriu, o kokybės siekis turi grįžtamąjį poveikį ir tam, ką paskui publikuojame namuose. Tačiau apribojančiomis tikrai galima vadinti tokias kvailai biurokratinės nuostatas, kad ypač vertingomis yra laikomos tik tos publikacijos, kurios įtrauktos į tam tikras labai siauro profilio duomenų bazes.

L. L.: Lietuvoje dažnai supriešinami tikslieji ir humanitariniai mokslai, ir šioje poroje humanitarikai tenka pagranduko vaidmuo – taip pat ir finansiniu požiūriu. Kokia yra Latvijos literatūrologų situacija lyginant su pasaulio kontekstu? Ar kartais neapima neviltingas, kylanti iš nesutapties tarp vis augančių kvalifikacinių reikalavimų ir neadekvačios finansinės grąžos?

B. K.: Tam tikru mastu mokslinė skirtis tarp Vakarų ir tos erdvės, kurią sąlygiškai galima laikyti Centrine Europa, vis dar egzistuoja, bet tai mes tikriausiai

labiau juntame, mąstydami ne apie tyrimo kokybę, o apie valstybinių ir universitetinių lygmeniu užtikrintą finansavimą, lėšų pritraukimą tarptautiniuose projektuose (kur neretai atsižvelgiama į, pavyzdžiui, mokslinę tradiciją, anks-tesnes publikacijas ir jų kalbą, papildomo finansavimo galimybes) ir pan. Apie finansavimo problemas kalbama ir kitose šalyse. Nekyla abejonių, kad Latvijoje mokslo aplinkos žmonės dirba neužtikrintomis ir neprognozuojamomis finan-sinėmis sąlygomis. Šiuo metu mokslinių institucijų finansavimas yra grįžęs prie bazinio, tačiau jis nepakankamas ir neatitinka patvirtintų normų, kad būtų gali-ma užtikrinti adekvatų atlygį už mokslinį darbą. Tyrėjo alga tiesiogiai priklauso nuo to, kokių projektinių lėšų jis pats ar su bendraminčiais įstengia prisidurti. Bet tai yra lazda su dviem galais. Viena vertus, mes orientuojamės į didelius ir reikšmingus projektus; kita vertus, garantijų, kad pavyks tokiu būdu prisitraukti išteklių, nėra. Ypač didelė konkurencija būna Europos fondų projektiniuose konkursuose ir tarptautinėse humanitarinių mokslų paramos schemose. Tada vyksta alternatyvių kelių paieška, prirašoma daug nedidelių projektų, kurie yra imlūs laikui ir neretai veda prie tyrėjo interesų išsiskaidymo. Egzistuoja ir rizi-ka rengiant didelį projektą dirbti ištisus mėnesius, o paramos negauti. Norint išvengti tokių situacijų, turėtų būti sukurtas mechanizmas, užtikrinantis stabilų atlyginimą. Psichologine prasme suprantama, kad tie mokslininkai, kurių in-teresų sritis apsiriboja nacionaline humanitarika, neretai jaučiasi nepakanka-mai įvertinti. Ir šiuo atžvilgiu svarbu nuolat palaikyti tarptautinius kontaktus, lygiuotis į užsienio kolegas, kad neprarastume veiklos kibirkšties ir mokslinio iššūkio jausmo.

L. L.: Kol lietuviai nepaliaudami ginčijasi, ar reikėtų statyti paminklą Justinui Marcinkevičiui, ar vertėtų nugriauti dar sovietmečiu iškilusį paminklą Petruui Cvirikai, man rodos, latviai elgiasi gudriau. Jie stato savotišką paminklą savo identitetui ir istorijai romanų serija „Mes. Latvija. XX amžius“, kuri simboliškai bus baigta leisti iki Latvijos šimtmečio minėjimo. Negana to, ją remia Valsty-bės kultūros kapitalo fondas. Lietuvoje toks valstybės remiamas projektas būtų sunkiai įsivaizduojamas. Šiųmetėje Liepojos konferencijoje Jūs kalbėjote apie šią seriją iš postkolonializmo ir pokomunizmo perspektyvų. Kaip Jums atrodo, koks yra tautiškumo, nacionalumo vaidmuo šiandien, kai vyksta įvairių kultūros formų cirkuliacija ir tarpusavio kryžminimasis? Ar šią seriją galima būtų laikyti naujuoju nacijos pasakojimu, istorijos perrašymu literatūriniu formatu?

B. K.: Apie romanų seriją „Mes. Latvija. XX amžius“ pirmiausia turbūt reikėtų pasakyti, kad tai tikrai labai plataus užmojo, labai reikalingas ir savalaikis sumanymas. Artėjant valstybingumo šimtmečiui Latvijoje pastebima tendencija daug ką priderinti prie šios datos, kartais gal net dirbtinai. Iš tos paskatos kilo ir Gundegos Repšės iniciatyva skirti rašytojų kūrinių seriją XX a. istoriniams įvykiams, bet tai retai pasitaikantis idealus atvejis, kai fundamentaliai atsigręžiama į nacijos ir individų atmintį. Jau pirmuosiuose serijos romanuose dėmesys buvo telkiamas į reikšmingus lūžio taškus latvių ir kitų Latvijos teritorijoje gyvenusių nacių likimuose; jie susiję su 1905 m. revoliucija, Pirmojo pasaulinio karo pradžia, Latvijos valstybės sukūrimu, 1940 m. sovietine okupacija ir vėlesniais nacistinio režimo metais. Visos šios istorijos pasakojamos iš paprastų žmonių kasdienės perspektyvos, pagal galimybes kuo autentiškiau ir konkrečiau, skiriant daug dėmesio buities detalėms. Tai yra kaip tik ta sfera, kuri faktiškai buvo ignoruojama arba nepilnai atskleidžiama sovietiniais laikais kurtoje literatūroje. Šiuolaikinių autorių sugebėjimas restauruoti istorines aplinkybes ir įvykius neretai yra tiesiog pasigėrėtinas. Be to, tai būdas priartinti šią ankstesnių laikų patirtį prie kiekvieno skaitytojo interesų, kartu klausiant, ką mums iš tiesų reiškia istorija ir ar joje įmanoma išvelgti kokių nors dėsningumų, turinčių įtakos šiandienai ir leidžiančių ją didesniu ar mažesniu mastu suvokti ir paaiškinti. Kiekvienam autoriui buvo išskeltas uždavinys ištirti istorinę pasirinkto laikotarpio medžiagą, kuris sąžiningai įgyvendintas. Įdomu stebėti, kaip vienas tekstas papildė kitus ar su jais diskutuoja. Latvijos universiteto profesorė Ieva Kalnina Liepojos konferencijoje po Jūsų minėto pranešimo pasakė, kad romanų serijos darbai kuriami autoriams žvelgiant ne tik į savo darbą, bet ir vienas kitam per petį, ir tai labai taikliai pasakyta. Asmeniškai man atrodo, kad iki šiol įdomiausi šios serijos romanai, kurie puikiai tiktų ir vertimui, yra trys. Paulo Bankovskio *18* yra ne tik autoriaus refleksija apie 1918 m. kaip Latvijos (taip pat ir Lietuvos bei Estijos) valstybės sukūrimo momentą, bet ir filosofiniai apmąstymai apie nacijos ir žmogaus gyvenimo tėkmę ir panašią asmeninę patirtį, kuri vienija istorinį ir šiuolaikinį individą. Mario Bėrzinio *Svina garša* („Švino skonis“) yra gilus ir skausmingas dviejų okupacijų periodo (1940 ir 1941 m.) ir įvairių tautų patirties vaizdavimas, kuris plėtoja holokausto ir iš jo kylančias neviltes bei desperacijos temas ir atskleidžia įtampą tarp neišvengiamo žmonių ištraukimo ir sugebėjimo išlaikyti humaniškumą net sudėtingiausiomis aplinkybėmis. Nuoros Ikstenos *Mātes piens* („Motinos piens“) yra jautrus ir subtilus pasakojimas apie

trijų kartų moterų likimus sovietiniais metais, norą ir (ne)sugebėjimą egzistuoti išoriškai nepalankiomis, tačiau vienintelėmis konkrečių žmonių gyvenimui skirtomis sąlygomis.

L. L.: Skaitydama šios serijos romanus, pagalvoju, kad vienu iš jų leitmotyvų galima laikyti latvių pasyvumą, buvimą nuošalėje darant istorinius ir politinius sprendimus. Ar to priežastimi galima laikyti latvių temperamentą, ar ką kita?

B. K.: Aš gal visgi sakyčiau, kad pasyvumas yra tik tariamas. Veiksnumas juk reiškiasi ne tik priimant politiškai aktyvius sprendimus, bet ir operatyviu bei suinteresuotu požiūriu į tai, kas vyksta, ir tokie yra daugelio romanų herojai. Net ir tie, kurie klysta pasirinkdami ar net siekia pasinaudoti aplinkybėmis savo labui. Tačiau bendras šių pasakojimų audinys, man rodos, susiklosto į gana tikslų istorijos rezginį, kuriame jaučiamas, viena vertus, siekis suvokti savo ir aplinkinių gyvenimą, jį kurti ir keisti, kita vertus, aštrus susidūrimas su konkrečia realybe. Tai nestebina, žinant, kiek palyginti mažai galimybių latviai turėjo patys generuoti ir rašyti savo istoriją. Todėl reikia vertinti šią laisvės potencialą XXI a. Svarbiausia, kad skaitytojai šį naratyvą pripažino, kai kurios serijos knygos net labai išpopuliarėjo, o romano „Švino skonis“ dramatis pastatymas Latvijos nacionaliniame teatre (rež. Valteris Sylis) yra vienas iš labiausiai žiūrimų repertuaro spektaklių.

L. L.: Kokie Jūsų tolimesni tiriamieji žingsniai?

B. K.: Šiuo metu baigiame dirbti prie kolektyvinės monografijos apie XIX ir XX a. sandūros latvių literatūrą. Šis laikotarpis jos raidoje yra vienas įdomiausių. Literatūra tirama glaudžiai siejant ją su socialine istorija, su estetiniais procesais kitose Europos literatūrose ir kultūrose, panaudojant šiuolaikinę metodologiją. Matydamas, kaip suinteresuotai dirba mano kolegos ir pats su užsidegimu dalyvaudamas diskusijose, skirtose iš esmės jau parengto rankraščio tobulinimui, labai tikiusi, kad tyrimų proceso rezultatas bus ir moksliskai aukštos kokybės, ir skaitytojus intriguojantis.

Pašnekovą kalbino, įrašytą tekstą šifravo,
iš latvių kalbos vertė LAURA LAURUŠAITĖ